

Др Боривоје Милошевић¹
Филозофски факултет Бања Лука

Тома А. Братић — херцеговачки свештеник, историчар и етнограф

Апстракт: Тома А. Братић спада у групу најзначајнијих херцеговачких истраживача народних обичаја и локалне историје, тзв. Вукових сљедбеника. Иако није био школован историчар, његови прилози представљају обимом мали, али садржајем значајни прилог познавању Херцеговачког устанка 1875—1878. Братић је дао изузетан допринос проучавању народног живота и обичаја, најприје у Херцеговини. Попут његових савременика, Братићев рад је временом неоправдано пао у заборав.

Кључне ријечи: Тома А. Братић, православно свештенство, Босна и Херцеговина, етнографија, историја, књижевност.

Тома А. Братић (6. октобар 1871, Фојница код Гацка—9. новембар 1929, Мостар) спада међу најистакнутије херцеговачке духовнике свог времена и плодне истраживаче херцеговачке прошлости.² Поријеклом је из краја у коме је функција усмене књижевности била веома јака и гдје је епископски и гусларски дух имао велики утицај на психу људи.³ Његов отац Аћим је био угледни херцеговачки свештеник и дугогодишњи парох у Фојници.⁴ Братић је основну школу похађао у манастиру Житомислић у којем је радио и као учитељ. Након што је завршио Богословију у Рељеву, радио је као парох у Благају, мостарски протопрезвитерат. Оснивач је Земљорадничке задруге у Благају. Био је вјероучитељ у основним школама у Мостару и члан Врховног духовног суда у Београду. У чин

---

¹ milosevic977@gmail.com

² Јован С. Радојчић, *Срби западно од Дунава и Дрине*, књ. III, Нови Сад 2009, 483—484; Неђо Шиповац, *Невесинје славно*, Бања Лука 2003, 164—165.

³ Војислав Максимовић, *Вук и сљедбеници*, Србиње 1997, 216.

⁴ Аћим Братић је рођен 5. септембра 1847. Завршио је основну школу у Мостару и духовну школу у манастиру Житомислић. За вријеме Херцеговачког устанка био перјаник код црногорског кнеза Николе. За Ђакона и презвитера је рукоположен 1880. Био је достојанствен свештеник, одликован црвеним појасом од митрополита Серафима Перовића. Умро је 2. фебруара 1930; *Источник*, Сарајево, год. XIX, бр. 11—12, 1905, 341; Неђо Шиповац, *Невесинје славно*, 164. Аћим Братић је 1897. године у *Источнику* објавио неколико краћих народних приповједака о животу Св. Саве; *Босанско-херцеговачки источник*, Сарајево, год. XI, бр. 10, 1897, 392—393.

протојереја произведен је 3. јуна 1924. Братић је био ожењен Јеленом, кћерком херцеговачког војводе Зимоњића.

Братићеви историјски радови махом су обрађивали буне и устанке који су потресали Херцеговину у другој половини XIX вијека, а посебно истакнуте личности и догађаје из тог времена. Његова књига *Живот и дјела Богдана Зимоњића* (Панчево, 1895) заснована је на подацима које је добио од Богдановог сина Стевана, познатог сакупљача народних умотворина из Херцеговине. Иако је Братић био зет војводе Зимоњића, он се у овом историографском дјелу трудио да испоштује принцип објективности. У предговору је навео како му је најсветија дужност да пише само истин, „па ако сам се ће о ово начело огријешо, огријешо сам се нехотице“.⁵ Братићев рад мјестимично прераста у политички интонирану расправу са онима који су главну кривицу за пропаст устанка у Херцеговини свалили на Богдана Зимоњића. Он сматра да је Вукаловићев устанак започет без унапред смишљеног плана, да није захватио цијелу Херцеговину и да је био ограничен на одбрану. Братићево дјело, према писању *Босанске виле*, „носи на себи печат марљивости, објективности и озбиљног старања“. Како је биографија војводе Зимоњића у уској вези са српским устаничким покретима у Херцеговини, то Братићево дјело уједно представља драгоцјену историјску грађу. „Нема сумње, да је посао кога се Братић латио, и тежак и одговоран, али у толико и похвалан“, наводи се у приказу његове књиге.⁶

Послије Херцеговачког устанка и аустроугарске окупације Стеван Зимоњић је неко вријеме живио у Црној Гори, да би се потом вратио у родни крај у којем је живио мирно и повучено. Од 1886. почиње његова стваралачка фаза коју карактерише прикупљање народних умотворина и писање мемоарских текстова. Зимоњић је водио стални и тачно датирани дневник из Херцеговачког устанка на основу којег је Тома Братић објавио

---

⁵ Тома А. Братић, *Живот и дјела Богдана Зимоњића*, Панчево 1895, 5.

⁶ *Босанска вила*, Сарајево, бр. 21, 1895, 333–334.

чланак *Како се развио херцеговачки устанак 1875. године* у листу *Бранково коло*.⁷ У овом раду је Братић објавио и писмо 22 херцеговачких главара које је војвода Богдан Зимоњић 24. априла 1875. предао црногорском министру Маши Врбици. У писму су изложени разлози који су главаре навели да подигну устанак, а црногорски кнез Никола је замољен да подржи устанике. Братић је неколицину радова у вези устанка у Херцеговини објавио и у *Босанској вили*.⁸ Иако мањи обимом, од великог значаја је текст из 1910. у којем је Братић описао територијалну структуру херцеговачких племена, њихово војно уређење, снагу појединих јединица, те улогу и значај племенских старјешина у устанку.⁹

У *Босанској вили* су повремено штампани Братићеви текстови посвећени великанима српске књижевности, од којих је нарочито занимљив чланак из 1897. посвећен угледном српском свештенику и писцу Јовану Сундечићу.¹⁰ У истом часопису је двије године касније објавио приказ књиге К. П. Побједоносцева *Мисли о цркви, држави, вјери, народној просвјети итд.*, коју је на српски језик превео Нићифор Дучић и објавио је 1899. у Београду.¹¹ Братић је био дугогодишњи и плодни сарадник *Дабро-босанског источника*. На страницама овог листа најчешће су објављивани његови чланци из филозофије религије,¹² а занимљиво је да се у неким од њих Братић дотакао социјализма и комунизма, назвавши их „умним болестима“ савременог друштва.¹³ Овај лист је повремено објављивао и Братићеву народну поезију.¹⁴

Братић је у раздобљу од 1902. до 1908. био један од најактивнијих сарадника *Гласника земаљског музеја*. У текстовима етнографског карактера бавио се народним обичајима, вјеровањима, народним ношњама, свадбеним и погребним обичајима и традиционалном медицином.¹⁵ Ови радови имају изузетан значај за познавање приватног

---

⁷ *Бранково коло*, Сремски Карловци, год. XI, бр. 27–28, 1905, 859–865.

⁸ Братић је у више наставака током 1896. у *Босанској вили* објавио српску народну пјесму „Почетак буне у Херцеговини 1875. године и први бој на Равноме“; *Босанска вила*, Сарајево, бр. 14, 1896, 227–228; *Исто*, бр. 15–16, 1896, 247–248; *Исто*, бр. 17, 1896, 274–275; *Исто*, бр. 18, 1896, 290–291; *Исто*, бр. 20, 1896, 322–323.

⁹ *Исто*, бр. 1. и 2, 1910, 20–21.

¹⁰ *Исто*, бр. 5, 1897, 65–67; *Исто*, бр. 7, 1898, 105.

¹¹ *Исто*, бр. 21–22, 1899, 292–293.

¹² *Босанско-херцеговачки источник*, бр. 7, 1896, 254–258; *Исто*, бр. 9, 1896, 309–311; *Исто*, бр. 10, 1896, 343–349.

¹³ *Исто*, бр. 11, 1896, 398–403.

¹⁴ *Исто*, бр. 4–5, 1891, 172–173.

¹⁵ *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Сарајево, год. XIV, бр. 2, 1902, 288–295; *Исто*, год. XV, бр. 1, 153–180; *Исто*, год. XV, бр. 2, 1903, 385–401; *Исто*, год. XVI, бр. 2, 1904, 285–303; *Исто*, год. XVII, 1905, 53–172; *Исто*, год. XVIII, 1906, 391–400; *Исто*, год. XVIII, бр. 2, 1906, 229–243; *Исто*, год. XX, бр. 4, 1908, 467–474.

живота херцеговачких Срба у XIX вијеку. У „Просвјетином“ календару је 1911. објављен Братићев рад *Из Мемоара Богдана Зимоњића* у којем су, између осталог, описане многе злоупотребе којима су биле склоне фанариотске владике у Херцеговини.¹⁶ Неколико листова је 1894. објавило вијест како Тома Братић има намјеру да објави књигу *Лука Вукаловић у српским народним пјесмама*, али се она ипак није појавила у штампи.¹⁷

Братићев реферат *Српско свештенство и његов рад у народу*, који је поднио на главној Скупштини свештеничког удружења у Мостару, штампано је 1911. као засебно дјело. Ова брошура се током Првог свјетског рата нашла на списку сумњиве и непожељне литературе, чије је посједовање повлачило за собом оштре санкције. У раду су изнијете заслуге свештенства за развој српског школства у Босни и Херцеговини, те се напомиње како је 1911. године, од укупно 280 повјереника друштва „Просвјета“, њих 95 било из свештеничког сталежа. Забиљежио је како су од 58 протоколираних земљорадничких задруга, њих 25 основали српски свештеници. Братић је током рата био прогањан од стране аустроугарских власти. Ухапшен је крајем јула 1914. године заједно са оцем Аћимом, док је Томина кћерка Анета, ученица трећег разреда Више дјевојачке школе, осумњичена за злочин велеиздаје.¹⁸

Братић је био један од најангажованијих јавних радника по питању побољшања материјалног статуса парохијског свештенства. У *Босанско-херцеговачком источнику* је 1897. објавио приједлог за оснивање посебног фонда за потпомагање свештеничких удовица и сирочади. Према његовом приједлогу, било је потребно да се у свакој епархији формира по један фонд којим би руководио нарочит одбор под надзором митрополита. Фондове би требало стварати од улога самих свештеника и то тако да сваки свештеник улаже по 10 форинти годишње. Осим тих редовних прилога, требало је рачунати и на ванредне добровољне прилоге појединих дарежљивих особа. Новац је потом требало уложити у неку банку или код српских трговаца уз сигурне гаранције. Припомоћ би се дијелила годишње, и то само камата, док би главница остала нетакнута.¹⁹ Братић је 1908. у истом листу упозорио да је вријеме да свештенство дигне глас у одбрану своје части „која

¹⁶ Између осталог, овдје налазимо и податак како су грчке владике увеле обичај да од попова узимају тзв. мираз. Владика је по смрти неког свештеника узимао његовог коња са опремом, књиге и крст; *Календар „Просвјета“ за годину 1911* (уредио др Владимир Ћоровић), Сарајево 1910, 65–69.

¹⁷ *Босанска вила*, Сарајево, бр. 4, 1894, 63; *Стражилово*, Нови Сад, бр. 6, 1894, 96.

¹⁸ Миле Станић, *Страдања свештенства зехумско–херцеговачке епархије у Првом свјетском рату*, у: *Зборник за историју БиХ*, бр. 3, Београд 2002, 268.

¹⁹ *Босанско-херцеговачки источник*, Сарајево, год. XI, бр. 1, 1897, 12–14.

му је понижена плаћом нижом од жандарске“.²⁰ Подсјећао је како је у раздобљу османске управе парохијско свештенство имало право да купи бир, што му је уз наплату свештенорадњи била плата. Свештенорадње нису биле таксиране или уједначене, него су се равнале према мјесним обичајима, имовном стању и погодби странака. Братић се жалио да су творци црквено-просвјетне уредбе укинули бир не водећи рачуна о томе хоће ли се моћи свештенству надокнадити оно што је са биром изгубило. Због велике скупоће основних животних намирница свештенство је пало у велико сиромаштво, јер законска плата од 1.200 круна није ни изблиза задовољавала његове потребе. Нешто боље стајали су они свештеници који су имали додатни хонорар од предавања вјеронауке у основним школама. Како би осигурали нормално издржавање за своју породицу, многи свештеници су се морали задуживати или су се бавили трговином, што је поткопавало њихов углед у друштву. Због тога свештенику „глад дјеце и голотиња убија дух и полет, па не само да не може водити бриге о корисним народним стварима, него је омрзнуо и на сам себе и проклиње час свога рођења“, навео је Братић, напомињући како није нормално да жандар или лугар имају већа примања од свештеника.²¹ Он је изнио конкретан план о повећању свештеничких плата при чему се ослањао на приједлог свештеничког удружења који је 1911. упућен црквеном Управном и Просвјетном савјету у Сарајеву. Према том приједлогу основна свештеничка плата требала је износити 1.600 круна. Послије 25 година службе, свештеник је укључујући неке доплатке и стаж, могао имати плату од 4.000 до 4.200 круна, што је опет било мање од плате коју су имали државни службеници на најнижој чиновничкој љествици.²²

Интелектуално снажан, добро образован и трезвен, Братић је у једној личности спојио узорног свештеника и вјероучитеља, марљивог истраживача херцеговачких старина и плодног јавног радника у борби за бољи статус православног свештенства у друштву. Његов син Богољуб (19. октобар 1896—1. октобар 1957) био је истакнути судија, публициста и јавни радник. Као симпатизер *Младе Босне* је током Првог свјетског рата робијао по затворима у Мостару, Сарајеву и Травнику. Након рата је дипломирао и докторирао на Правном факултету у Загребу. Сарађивао у више листова: *Јутарњи лист*,

---

²⁰ *Источник*, Сарајево, бр. 5, 1909, 65—68.

²¹ *Српски свештеник*, Сарајево, бр. 1, 1912, 9—10.

²² *Исто*, бр. 2, 1912, 18—19.

*Нова Хрватска, Хрватска ријеч, Дом, Савременик, Српско коло и Бразда. Од 1953. до смрти радио је као судија Врховног суда СР Хрватске.*²³

Закључак

Тома А. Братић потиче из угледне свештеничке породице која је током генерација дала више истакнутих интелектуалаца и јавних радника. Иако се бројем прилога и њиховим квалитетом не може мјерити са неким продуктивнијим савременицима, Тома А. Братић свакако спада међу најистакнутије херцеговачке етнографе и историчаре. Уз Стевана Зимоњића, Марка С. Поповића и Стевана Делића, Братић припада групи тзв. Вукових сљедбеника – марљивих сакупљача усменог народног блага и истраживача сеоског живота. Таква истраживања је, поред осталих, подстицао и Земаљски музеј у Сарајеву преко свог Гласника, чији је дугогодишњи сарадник био и Братић. Осим овог часописа, Братићеве радови из етнографије и историје Херцеговачког устанка налазе се расути у низу књижевних листова из Босне и Херцеговине и Србије. Упркос добрим намјерама, нека од његових истраживања нису угледала свјетло дана. Искрени српски родољуб и борац за права свештеничког сталежа, Братић је са породицом током Првог свјетског рата био прогањан од стране аустроугарских власти.

---

²³ Српски биографски речник, књ. I, Нови Сад 2004, 805–806.